પ્રવચન નં. ૧૯૯, ગાથા–૧૬૮, શ્લોક–૨૮૩, શુક્રવાર, અષાઢ વદ ૫, તા.૦૧-૦૮-૮૦

'પ્રવચનસાર'ની ૫૪મી ગાથા. ૫૪ ગાથાનો આધાર.

जं पेच्छदो अमुतं मुत्तेसु अदिंदियं च पच्छण्णं।

सयलं सगं च इदरं तं णाणं हवदि पच्चक्खं।।

આહાહા..! પ્રત્યક્ષજ્ઞાન કોને કહે? જ્ઞાન, પોતાનો જે સ્વભાવ એનું પ્રત્યક્ષપણું, એ એનો સ્વભાવ છે. તો એ જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષપણું કોને કહે છે? **'દેખનારનું જે જ્ઞાન...'** છે. દેખનારનું

જે જ્ઞાન અમૂર્તને જાણે છે. અમૂર્તને પણ જાણે છે. આહાહા..! આકાશાદિ અમૂર્ત સર્વને દેખે. **'મૂર્ત..'** પદાર્થોને પણ દેખે છે. મૂર્ત પદાર્થને દેખે-જડ પરમાણુ. અને **'અતીન્દ્રિય...'**ને દેખે છે. અતીન્દ્રિય ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવ... આહાહા..! એનો પ્રત્યક્ષ સ્વભાવ જ છે. એ અતીન્દ્રિયને જાણે છે.

'અને પ્રચ્છન્નને..' ગુપ્ત છે એને પણ જાણે છે. ભૂત, ભવિષ્ય પર્યાય પ્રચ્છન્ન-ગુપ્ત છે. એને પણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ જાણે છે. આહાહા..! જ્ઞાનનો સ્વભાવ, આત્માનો જ્ઞાનસ્વભાવ એ સર્વને પ્રત્યક્ષ જાણે એ એનું પૂર્ણ રૂપ છે. એનું-આત્માનું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે. તો કહે છે પ્રચ્છન્ન. ભવિષ્યની પર્યાય જે હજી થઈ નથી એને પણ જાણે. ભૂતકાળની-ગયા કાળની તો જાણે, પણ ભવિષ્યની જે પ્રચ્છન્ન પર્યાય છે એને પણ પ્રત્યક્ષ જાણે. પ્રત્યક્ષ જાણે કે આ પર્યાય આ ઠેકાણે છે. આહાહા..! એવો જ્ઞાનનો પ્રત્યક્ષ થવાનો સ્વભાવ છે. પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ જ એનું છે. આહાહા..! એક પણ વાતનું મહાત્મ્ય આવતાં બીજી બધી વાતનું મહાત્મ્ય ખ્યાલમાં આવી જાય.

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ એ કોઈનું કરે નહિ, દયા પાળે નહિ, વ્રત કરે નહિ, કાંઈ કરે નહિ. એવો જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે. તેમ જ્ઞાન પરોક્ષ રહે એવો પણ સ્વભાવ નથી. પરનું તો કાંઈ કરે નહિ. પણ વ્યવહારે પરોક્ષ રહે એ પણ નહિ. એનો તો પ્રત્યક્ષ રહેવાનો સ્વભાવ છે. ઢંકાયેલી વાત, ગુપ્ત વાત એને પણ જાણે. આહાહા..! જાણવું એનો સ્વભાવ છે એ પ્રત્યક્ષ થઈને જાણે છે.

'અને પ્રચ્છન્નને એ બધાંયને—સ્વને...' બધાનો અર્થ **'સ્વને તેમ જ પરને—'** બધાં એટલે સ્વ તથા પર. આહાહા..! બધું **'દેખે છે,...'** એવો એનો સ્વભાવ છે. કોઈનું કાંઈ કરવું એવો એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા..! પરની દયા પાળવી એ પણ આત્માનો સ્વભાવ નથી. ગજબ વાત છે. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, કેવળજ્ઞાની પ્રભુ પરમાત્માએ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જોયું. કહે છે, એ તો જાણવું-દેખવું પૂર્ણ એનો સ્વભાવ છે. કોઈ એક રજકણનું કરવું કે કોઈની દયા કરવી, કોઈને સુખી કરવા કે કોઈને દુઃખથી દૂર કરવા એ કોઈ આત્માનો સ્વભાવ નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગરીબોના આંસુ લૂછવા?

ઉત્તર :- પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગરીબોના આંસુ લુછવા કે નહિ? એમ પૂછે છે.

ઉત્તર :- ગરીબના આંસુબાંસુ લુછતા નથી. કોઈ ગરીબ છે જ નહિ. ખરેખર જુઓ તો ભગવાનઆત્મા, બધા શરીરમાં રહેનાર આત્મા ભગવાન છે. પરિપૂર્ણ ભગવાન છે, પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે જ, શક્તિરૂપે તો પ્રત્યક્ષ સ્વભાવ છે જ. આહાહા..! કોઈ ગરીબના આંસુ લુછવા કે કોઈને ભગવાનની કૃપા થાય તો કલ્યાણ થઈ જાય, એમ વાત છે નહિ. એ તો પ્રત્યક્ષ

એક સમયમાં સ્વ અને પરને એટલે બધાને જાણનાર છે. છે?

'સ્વને તેમ જ પરને—દેખે છે, તે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે.' એ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે. એક ભાવનો પણ પાકો નિર્ણય કરવો. આહાહા..! આમાં કેટલી વાત આવી જાય છે. આત્મા એક સમયમાં પ્રત્યક્ષ બધું જાણે એમાં કેટલી વાત આવી ગઈ. પરનું કરી શકતો નથી, પરને દઈ શકતો નથી, પરની દયા પાળી શકતો નથી. આહાહા..! સત્ય બોલી શકતો નથી. ભગવાન સત્ય બોલી શકતો નથી. આહાહા..! એ તો પ્રત્યક્ષ જાણનાર ભગવાન છે. બોલવાની ભાષા તો જડની છે. જડની ભાષા પણ આત્મા કરી શકતો નથી. આહાહા..! આ 'પ્રવચનસાર'ની (ગાથા છે).

'તે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે.' એનું નામ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ કહીએ. સ્વ અને પરને, પ્રચ્છન્ન અને પ્રગટને બધાને એક સમયમાં પરને અડ્યા વિના પોતામાં જાણે છે. એ પરને જાણે છે એમ કહેવું એ પણ હજી વ્યવહાર છે. આહાહા..! પોતાને–પૂર્ણ સ્વરૂપને જાણે છે એમાં બધું આવી ગયું. આકરી વાત છે, ભાઈ! આહાહા..! મોક્ષનો માર્ગ, વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, એનો મોક્ષમાર્ગ બહુ અલૌકિક છે. આહાહા..!

એક જ ગુણમાં પ્રત્યક્ષપણાનો નિર્ણય કરે તો એમાં ઘણી વાત આવી જાય છે. એ જ્ઞાન પરનું તો કાંઈ કરે નહિ. પરથી લે નહિ, અલ્પપણું રહી શકે નહિ, અલ્પપણું રહી શકે નહિ, પૂર્ણ થઈ જાય એવી એની શક્તિ છે. સ્વ અને પર, પ્રગટ અને અપ્રગટ સર્વને પ્રત્યક્ષજ્ઞાન જાણે છે. એવા એક જ્ઞાનગુણની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. જ્ઞાનગુણની એક સમયની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. આહાહા..! એ નિર્ણય કરે તો પરનું હું કાંઈ કરી શકું, પરથી મારામાં કંઈક આવી જાય, પર કાંઈક મારામાં મંત્ર-તંત્ર કરી દે એમ કાંઈ થતું નથી. આહાહા..! જ્ઞાનસ્વરૂપી ચંદ્ર પ્રભુ શીતળ ચંદ્રસ્વભાવ જ્ઞાન પરિપૂર્ણ સ્વ અને પરને બધાને પ્રત્યક્ષ જાણે એ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન છે. આહાહા..! એક શબ્દમાં તો ઘણું ભર્યું છે. જ્ઞાન પંચમહાવ્રત પાળે, પાપ લાગે તો દોષ પ્રાયશ્ચિત લે એ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન નથી. આહાહા..!

પ્રત્યક્ષજ્ઞાન એક સમયમાં પૂર્ણ સ્વને અને પૂર્ણ પરને એક સમયમાં પરને અડ્યા વિના પોતાની તાકાતથી પ્રત્યક્ષ જાણે એનું નામ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ કહે છે. વીતરાગમાર્ગમાં જ્ઞાનપ્રત્યક્ષ એને કહે છે. આહાહા..!

'વળી (૧૬૭મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :–'

શ્લોક-૨૮૩

(मंदाक्रांता)

सम्यग्वर्ती त्रिभुवनगुरुः शाश्वतानन्तधामा
लोकालोकौ स्वपरमखिलं चेतनाचेतनं च।
तार्तीयं यन्नयनमपरं केवलज्ञानसंज्ञं
तेनैवायं विदितमहिमा तीर्थनाथो जिनेन्द्रः।।२८३।।

[શ્લોકાર્થ :–] કેવળજ્ઞાન નામનું જે ત્રીજું ઉત્કૃષ્ટ નેત્ર તેનાથી જ જેમનો પ્રસિદ્ધ મહિમા છે, જેઓ ત્રણ લોકના ગુરુ છે અને શાશ્વત અનંત જેમનું *ધામ છે—એવા આ તીર્થનાથ જિનેંદ્ર લોકાલોકને અર્થાત્ સ્વ-પર એવાં સમસ્ત ચેતન-અચેતન પદાર્થોને સમ્યક્ પ્રકારે (બરાબર) જાણે છે. ૨૮૩.

શ્લોક-૨૮૩ ઉપર પ્રવચન

सम्यग्वर्ती त्रिभुवनगुरुः शाश्वतानन्तधामा
लोकालोकौ स्वपरमखिलं चेतनाचेतनं च।
तार्तीयं यन्नयनमपरं केवलज्ञानसंज्ञं
तेनैवायं विदितमहिमा तीर्थनाथो जिनेन्द्रः।।२८३।।

શ્લોકાર્થ :– આહાહા..! **'કેવળજ્ઞાન નામનું જે ત્રીજું ઉત્કૃષ્ટ નેત્ર...'** આહાહા..! આ નેત્ર નહિ પણ ત્રીજું નેત્ર. આ નેત્ર તો જડ છે. એનાથી દેખે એ તો પરોક્ષ છે. એ પણ એનાથી નથી દેખતા. દેખવું તો દેખનાર શક્તિ દેખે છે. આહાહા..! આ ઇન્દ્રિયને જોતો નથી. આ તો જડ છે. અંદરમાં જોનાર છે એ જોવે છે.

અહીં કહે છે કે **'કેવળજ્ઞાન નામનું જે ત્રીજું ઉત્કૃષ્ટ નેત્ર...'** અંતરમાં કેવળજ્ઞાનનું જ્યાં ત્રીજું નેત્ર ખુલ્યું... આહાહા..! **'તેનાથી જ જેમનો પ્રસિદ્ધ મહિમા છે, જેઓ ત્રણ લોકના ગુરુ છે...'** આહાહા..! ણમો અરિહંતાણં. એનું કેવળજ્ઞાન કેટલું છે એની ખબર નથી. આહાહા..!

* ધામ = (૧) ભવ્યતા; (૨) તેજ; (૩) બળ.

ણમો અરિહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં. એમ કીધા કરે. અનંતવાર ગોખ્યા કરે. પણ એનો ગુણ, વસ્તુનો સ્વતઃ સહજ સ્વભાવ પરિપૂર્ણ ભરેલો છે, એવી અંદર અનુભવ પ્રતીત વિના સમ્યગ્દર્શન થતું નથી. ધર્મની શરૂઆત થતી નથી. આહાહા..! અને એ વાતને પર વાતની અંદર અપેક્ષા પણ નથી. નિરપેક્ષ પોતાને અને પરને અંદર જાણે છે. આહાહા..!

'કેવળજ્ઞાન નામનું જે ત્રીજું ઉત્કૃષ્ટ નેત્ર તેનાથી જ જેમનો પ્રસિદ્ધ મહિમા છે, જેઓ ત્રણ લોકના ગુરુ છે.' આહાહા..! ગુરુ એટલે જાણનાર. ત્રણલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ. ત્રણલોકના ગુરુ એટલે ધણી નહિ કાંઈ. ત્રણલોકમાં મોટા છે. ત્રણલોકમાં મોટામાં મોટા પ્રભુ આત્મા છે. આહાહા..! આ પૈસાવાળા કરોડપતિ, અબજપતિ, મોટા ગુરુ છે એ વાત તો કાંઈ ધૂળમાં પણ રહી નહિ. આહાહા..! અબજોપતિ મરીને નરકે જાય. આહાહા..! ચક્રવર્તી 'બ્રહ્મદત્ત'. અબજોપતિ ક્યાં? એને તો એક મિનિટમાં અબજોની પેદાશ. એક મિનિટમાં! એવું છ ખંડનું રાજ ભોગવ્યું અને અંદર આત્મસ્વરૂપનું ભાન કર્યું નહિ. મરીને રતનના ઢોલીયે સૂતેલો, રતનના પલંગમાં સૂતેલો... આહાહા..! એ એક ક્ષણે જ્યાં અહીં સૂતો છે એ બીજે ક્ષણે સાતમી નરકે ૩૩ સાગરે ગયો. આહાહા..! વિશ્વાસ. સત્ય અને અસત્યનું ફળ શું? અને અસત્ય ને સત્યનું ફળ શું છે, એની પરીક્ષા કર્યા વિના માનવું એ કાંઈ છે નહિ. આહાહા..! ક્યાં રતનના પલંગમા સૂતો હતો. પણ પાપી છ ખંડનું... આહાહા..! રાજ ને સ્ત્રી, સ્ત્રી. મરતા મોઢેથી કુરુમતિ... કુરુમતિ બોલતો હતો. સ્ત્રી. આહાહા..! છન્નું હજાર સ્ત્રી. એમાં મુખ્ય સ્ત્રી હતી એના લવારા કરતો હતો. મરીને સાતમી નરકે ગયો. અરે..રે..!

જેનો પૂર્ણ સ્વભાવ છે એને નહિ માનીને પરમાં સુખ છે, પરને જોતાં મારી મહિમા છે (એમ માને છે). મારી મહિમા મને જોવો એ મારી મહિમા છે. આહાહા..! એમ નહિ માની પરની મહિમામાં ઘૂંચવાઈ ગયો તો પોતાની મહિમા છૂટી ગઈ. એ બતાવે છે. ત્રણલોકના ગુરુ. ગુરુનો અર્થ ત્રણલોકમાં એના જેવો કોઈ મોટો નથી. આહાહા..! ત્રણલોકનો કાંઈ સ્વામી નથી. એક પરમાણુનો પણ કાંઈ ધણી નથી. ત્રણલોકમાં મોટા ગુરુ, મહા ગુરુ. આહાહા..!

'અને શાશ્વત અનંત જેમનું ધામ છે—' આહાહા..! શાશ્વત જેના તેજ છે. કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા જેનું શાશ્વત ધામ. ધામ કહો, તેજ કહો, સ્થળ કહો, સ્થાન કહો. આહાહા..! પૂર્ણ જેનું તેજ. ચૈતન્યના પૂર્ણ જેના તેજ ખીલી નીકળ્યા છે. એ પોતાના સ્વભાવના આશ્રયે, કોઈ ક્રિયાકાંડથી નહિ. હમણા ગાયુંને? એમાં એ ભાષા ભલે બધી આવી. પણ મૂળ વાત એ 'કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ' વજન ત્યાં છે. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ, એમાં પોતાની અખંડ વૃત્તિ 'કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ' સ્વસન્મુખ કરવી. ત્યાં તો દેવ-ગરુ-શાસ્ત્ર ઊડી ગયા. આહાહા..! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિથી કાંઈ થશે. 'કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ' પોતાની પરિણતિને અખંડ સ્વભાવ સન્મુખ ઉપર કરશે તેને આત્માનો પત્તો લાગશે. આહાહા..! કોઈ ક્રિયાકાંડથી મળે છે એમ છે નહિ. કે વ્રત પાળે ને અપવાસ કરે અને આ કરે માટે કાંઈક

મળે (એમ નથી). એ તો શુભભાવ છે, સંસાર છે, એમાં ભવભ્રમણ છે. આહાહા..! આકરું કામ છે, ભાઈ!

અહીં તો કહે છે, **'ગુરુ છે અને શાશ્વત અનંત જેમનું ધામ છે—'** એનું સ્થાન જ શાશ્વત અવિનાશી... આહાહા..! એનું બળ, શાશ્વત અંદર બળ. અનંત તેજ, તેજનું બળ, અનંત અનંત તેજ ને બળ છે. એવો શક્તિવાન એ આત્મા ભગવાન છે. આહાહા..! **'એવા આ તીર્થનાથ જિનેન્દ્ર લોકાલોકને અર્થાત્ સ્વ-પર એવાં સમસ્ત ચેતન-અચેતન પદાર્થોને સમ્યક્ પ્રકારે (બરાબર) જાણે છે.'** સમ્યક્ પ્રકારે જાણે છે. જેમ છે તેમ જાણે છે. આહાહા..! ભવિષ્યની પર્યાય નથી પ્રગટી એને પણ વર્તમાન પ્રત્યક્ષ દેખે છે. એ માનવું એ વાત સાધારણ નથી. અનંતકાળ, અનંતકાળ પછી જે પર્યાય અનંત દ્રવ્યની થશે એ વર્તમાન સમયની એક પર્યાયમાં પ્રત્યક્ષ જાણે છે. વર્તમાન એક સમયની જ્ઞાનની પર્યાયમાં બધું જાણે છે. આહાહા..!

એ તો એકવાર કહ્યું હતું ને? કે એક સમયની જ્ઞાનની પર્યાય ત્રણલોક ત્રણકાળ જાણે. પોતાનું પૂર્ણ દ્રવ્ય જાણે, પૂર્ણ ગુણ જાણે અને અનંતી પર્યાય છે એને પણ જાણે. તો એક જ પર્યાય જગતમાં છે, એ બધું છે. આહાહા..! શું કહ્યું સમજાણું? એ વાત અહીં કહે છે. કેવળજ્ઞાન... કેવળજ્ઞાન... કેવળજ્ઞાન... એક ગુણની એક પર્યાય, અનંતગુણની પર્યાય તો અનંત રહી ગઈ. એક ગુણની એક પર્યાય એ અનંત પર્યાયને જાણે, દ્રવ્ય-ગુણને જાણે, પોતાને જાણે, લોકાલોકને જાણે. એક જ સમયની પર્યાયમાં સર્વસ્વ આવી ગયું. આહાહા..! આ વાત કેમ બેસે? ઓહોહો..!

એક સમયની પર્યાય એ એક જ છે. એમાં કાંઈ બીજું છે નહિ. બીજાનું એમાં જ્ઞાન છે. એક જ સમયની પર્યાય એ જ સર્વસ્વ છે. આહાહા..! એવી એવી અનંતી પર્યાય. દરેક પર્યાયમાં એવી પરિપૂર્ણતા છે. આહાહા..! કે જેમાં કોઈપણ ન જાણે એમ છે નહિ. આહાહા..! મહાત્મ્ય આવે ત્યારે ને. એક સમયની એક કેવળપર્યાય કેવળજ્ઞાન ત્રિકાળીને જાણે, દ્રવ્યને જાણે, ગુણને જાણે, પોતાની અનંતી પર્યાય એવી અનંતગુણી છે એને જાણે અને લોકાલોકને જાણે. આહાહા..! એક સમયની પર્યાયની એટલી તાકાત. પણ વૃત્તિ દ્રવ્યની સન્મુખ થાય ત્યારે એ પર્યાય પ્રગટે છે. દ્રવ્ય સન્મુખ થાય, અખંડાનંદ ભગવાન પરમાત્મા એની સન્મુખ થાય તો એક સમયમાં એવી પર્યાય પ્રગટ થાય છે. બીજો કોઈ ઉપાય છે નહિ. આહાહા..! આકરું કામ છે. આ વ્યવહાર-વ્યવહાર કરે છે ને પુણ્ય? પુણ્ય કરો... પુણ્ય કરો... પુણ્ય કરો... શુભભાવ કરો... કરતા કરતા થશે. ધૂળેય નહિ થાય. શુભભાવ એ ઘોર સંસાર છે. કહ્યું હતું ને? આમાં બતાવ્યું હતું ને? શુભભાવ ઘોર સંસાર. આહાહા..! એક સમયની પર્યાય સર્વને જાણે એવો જ એનો પ્રત્યક્ષ સ્વભાવ છે. શુભ-અશુભભાવ તો મેલ છે. મેલ-બેલ એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા..! થોડું પણ સત્ય હોવું જોઈએ. એ પૂર્ણ પર્યાય એક સમયમાં જાણે એની તાકાત એવી છે. આહાહા..!

એ પ્રશ્ન ઉઠ્યો હતો ને. કહ્યું હતું ને? (સંવત) ૧૯૭૨ની સાલમાં. એ કહે, કેવળીએ દીઠું એમ થશે. એમાં આપણે શું કરીએ? કેવળી થયા... ૧૯૭૨ની સાલની વાત છે. કેટલા વર્ષ થયા? ૬૪. 'ડાહ્યાભાઈ'! તે દિ' પ્રશ્ન ઉઠ્યો હતો, ૧૯૭૨ની સાલમાં. ભગવાને જોયું એમાં ફેરફાર નહિ થાય. માટે આપણે કાંઈ પુરુષાર્થ નહિ કરી શકીએ.

પ્રભુ! મેં કહ્યું. ૧૯૭૨ની વાત છે. ફાગણ માસ. ૧૯૭૨નો ફાગણ માસ. આહાહા..! કીધું, ભગવાન એક સમયમાં બધું જાણે એવી પ્રતીતિ પહેલા આવી? પછી કેવળજ્ઞાનીએ દીઠું એમ થાશે. એ વાત પછી. 'ડાહ્યાભાઈ'! આહાહા..! એક સમયમાં એક પર્યાય સર્વને પૂર્ણ જાણે એવી સત્તાની હયાતી જગતમાં છે. આહાહા..! એવી સત્તાની શ્રદ્ધા ક્યારે થાય છે? પોતાના જ્ઞાયક ત્રિકાળ સ્વભાવ સન્મુખ થઈને એક સમયની પર્યાય બધાને જાણે અને જાણે એમ જ થાય છે. પણ એની પર્યાયની દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય ત્યારે એનો નિર્ણય થાય છે. આહાહા..! 'ડાહ્યાભાઈ'! આ તો ૭૨ની સાલની વાત છે. ૬૪ વર્ષ થયા. બે વર્ષ ચાલ્યું. બે વર્ષ સાંભળ્યું. ૭૦ અને ૭૧માં દીક્ષા. કીધું, આ કહે છે એ જૂઠું કહે છે. આ શું કરે છે? કેવળીએ દીઠું થશે આપણે કાંઈ પુરુષાર્થ કરીએ નહિ. પછી એક જણાએ કહ્યું હતું. ઓલો 'ઉજમશી' હતો ને? 'રોજકા'વાળો 'ઉજમશી' નહિ? 'રોજકાવાળો'. એકવાર હું બહાર બેઠો હતો અને એને કહેતા હતા. આ બધી વાત પહેલા થઈ ગયેલી ને? તો કહે, તમે આમ કહો છો પછી આ મુંડાવીને બેઠા છો શું કરવા? અંદરને અંદર તકરાર. ભગવાને દીઠું ત્યારે થશે તો તમારી મુંડાવીને હાથમાં તો આવ્યું નહિ. આહાહા..! 'રોજકા'વાળા 'ઉજમશી' હતા. ગુજરી ગયા. શ્રદ્ધામાં કાંઈ ઠેકાણા નહોતા. સંપ્રદાયમાં શ્રદ્ધામાં કાંઈ ઠેકાણા નહિ. કાંઈકને કાંઈક ઊંધી મિથ્યાશ્રદ્ધા સંપ્રદાયમાં. આહાહા..! શું કરે? એટલી દરકાર પણ ક્યાં છે? ધંધા આડે, પાપ આડે આખો દિ'.

અહીંયાં તો કહે છે કે, એક સમયની પર્યાય કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ (છે) એવો જો કોઈ નિર્ણય કરે તો એની દૃષ્ટિ જ્ઞાન ઉપર, આત્મદ્રવ્ય ઉપર જાય છે. દ્રવ્ય ઉપર જાય તો સમ્યગ્દર્શન થાય છે. એ એમ માને છે કે જેવું થાય છે એવું જાણવું. પણ એ તો પુરુષાર્થથી પહેલા પ્રયત્ન કર્યો અને સમકતિ થયું એ માને છે. એમ ને એમ માને કે જોયું એવું થશે, જોયું એવું થશે. પણ દેખનાર છે કે નહિ? દેખનાર જગતમાં છે કે નહિ? અને દેખનારની સત્તાનું સામર્થ્ય કેટલું છે? આહાહા..! એ અહીં કહે છે.

કેવળજ્ઞાન એટલે એક સમયનું પ્રત્યક્ષજ્ઞાન. ઓહોહો..! એની જ્યાં અંતર પ્રતીતિ થઈ ત્યારે તો અંતર દ્રવ્ય સન્મુખ થયો અને કેવળજ્ઞાન સન્મુખ થવાનો છે. આહાહા..! આ બાજુમાં દ્રવ્યસન્મુખ થયો, આ બાજુ સાધ્યમાં કેવળજ્ઞાન. આવે છે ને ઉપાય અને ઉપેયમાં? 'સમયસાર'માં આવે છે ને ઉપાય-ઉપેય. સમકિતીનું ધ્યેય દ્રવ્ય છે પણ સાધ્ય સિદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ? એ થોડી થોડી વાત છે. ધર્મી જીવનું ધ્યેય દ્રવ્ય સ્વભાવ છે. પૂર્ણ દ્રવ્ય

સ્વભાવ એ એનું ધ્યેય છે. અને એનું સાધ્ય કેવળજ્ઞાન છે. કેવળજ્ઞાન સાધનાર્થ... આહાહા..! એ સિવાય ત્રીજી લપ એને છે નહિ. આહાહા..!

ત્રણલોકનો નાથ મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. એની વાણી નીકળતી હશે. આહાહા..! જ્યાં એકાવતારી ઇન્દ્રો, એકભવતારી ઈન્દ્રો, બત્રીસ લાખ વૈમાનના લાડા, એ આ વાત કુતરીના બચ્ચાની જેમ બેસીને સાંભળે. રીંછ, વાઘ અને સિંહ, સિંહ અને વાઘ ભગવાન પાસે અત્યારે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સાંભળે છે અને બેસે છે. આહાહા..! આમ નજર કરું છું એટલે ત્યાં... આ બાજુ છે. મહાવિદેહક્ષેત્રમાં એ બાજુ ભગવાન બિરાજે છે. આહાહા..! એ પરમાત્માની આ વાણી છે. કેમકે 'કુંદકુંદાચાર્ય' ત્યાં ગયા હતા. સાક્ષાત્ સમવસરણમાં સાંભળ્યું હતું. આહાહા..! અમે પણ સાથે હતા, સાંભળ્યું હતું. ભગવાન પાસે અમે હતા. આહાહા..! પરિણામમાં છેલ્લે ફેર પડી ગયો. આ ગરીબ ભરતક્ષેત્ર, જેમાં કેવળજ્ઞાન ઊપજે નહિ, મનઃપર્યય ઊપજે નહિ એવું આ ગરીબ ક્ષેત્ર, ત્યાં અવતાર થઈ ગયો. આહાહા..!

અહીં કહે છે કે એક સમયની પર્યાય... આહાહા..! ત્રણકાળ ત્રણલોક, સ્વ અને પર બધાને દેખે છે. એ ભાષા તો સાંભળી પણ અંદરમાં પ્રતીત થવી... આહાહા..! એ પ્રતીતિ પૂર્ણ સ્વભાવ જે છે, અત્યારે પ્રત્યક્ષ અંદર પૂર્ણ સ્વભાવ છે, એ તરફ દૃષ્ટિ કરતાં 'કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ'. અંદર પરિણતિ, વૃત્તિ એટલે પરિણતિ અંતરમાં સન્મુખ કરતા જે પ્રતીતિ થઈ એમાં કેવળજ્ઞાનની પણ પ્રતીતિ આવી ગઈ. આહાહા..! જ્યારે જે થવાનું હશે એ પણ એમાં આવી ગયું, ક્રમબદ્ધ પણ આવી ગયું. ભગવાને દીઠું એ ક્રમબદ્ધ. જે સમયે જે પર્યાય જ્યાં થશે એ ભગવાને જોયું છે. આહાહા..!

બીજી વાત કહી હતી? બધા દ્રવ્ય જે છે એ સામાન્ય અને વિશેષ છે. તો સામાન્ય જે બધા પદાર્થો (છે તે) વિશેષ પર્યાય વિના રહેતા નથી. વિશેષ પર્યાય વિના બીજી પર્યાય બીજો કરી દે એમ ત્રણકાળમાં બને નહિ. વસ્તુનું સ્વરૂપ જ સામાન્ય વિશેષ છે. સામાન્ય નામ ધ્રુવ, વિશેષ નામ પર્યાય. આહાહા..! 'હસમુખભાઈ'! આવું બધું સાંભળ્યું નથી. પથરામાં કાઢ્યા ઝાવા. અમારે આવ્યો છે ને 'મનસુખ'. એ ત્યાં મજુરી કરે–ધંધા. આહાહા..! આ પ્રભુ ચૈતન્યસ્વરૂપ એક સમયમાં બધું જાણે. એ શું કહે છે?

'સમસ્ત ચેતન-અચેતન પદાર્થોને સમ્યક્ પ્રકારે (બરાબર) જાણે છે.' આહાહા..! એમાં તો કેટલું આવ્યું, ભગવાન! તે બધું જાણે. તો જાણે એમ જ થાય અને થાય છે એ પ્રમાણે જ જાણે છે. એ થાય છે એની અપેક્ષા નથી. આહાહા..! પોતાની અપેક્ષાએ જે સમયે જે થાય છે એ પોતાની અપેક્ષાએ પોતામાં સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ છે. એક સમયમાં જાણે-દેખે છે. એવું ભગવાનનું કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ જેવું છે એવો નિર્ણય કરે એને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. એના ભવનો અંત આવે છે. ભગવાનનો નિર્ણય કરે એને ભવ રહે નહિ. ભગવાનનો નિર્ણય કરે એને ભવ રહે નહિ. આહાહા..!

ત્યારે ૧૯૭૨ની સાલમાં કહ્યું હતું. બહુ જ્યારે તકરાર થઈ. અમે દીક્ષાવાળા મોટા છીએ અને આ તો નવો દીક્ષીત (છે). બે વર્ષની દીક્ષા, ૨૫ વર્ષની ઉંમર. એમ કહે, તમે બધા દેખે એ પ્રમાણે (થાય એને) ખોટું ઠરાવો છો? કીધું, પણ દેખે છે એની પ્રતીત કરે, પ્રભુ! એને દેખે, બધાને દેખે એવી પ્રતીત કરે એ પર્યાય દ્રવ્ય ઉપર જાય છે. અને દ્રવ્ય ઉપર જાય તેને ભવ રહે નહિ. 'ડાહ્યાભાઈ'! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો ૬૪ વર્ષ પહેલાની વાત. તમારા જન્મ પહેલા. આહાહા..! પૂર્વના સંસ્કાર હતા ને. ૧૯૭૨ની સાલ. ૧૯૭૦માં દીક્ષા. ૧૯૭૨માં પ્રશ્ન ઉઠ્યો તો બે દિવસ બહુ મોટી ચર્ચા ચાલી. એક દિવસ તો સંપ્રદાય છોડી દીધો. આ ન જોઈએ. કોઈપણ વાત અમને અંતરમાં ન બેસે એ સંપ્રદાય ન જોઈએ. એક દિવસ સંપ્રદાય છોડી દીધો. પછી નાની ઉંમર ને બધા શેઠિયા આવ્યા. કહે, મહારાજ! પધારો પાછા. આ શું થયું? કોઈ દિ' આવું કાંઈ બોલતા નહિ, આ શું થયું? કીધું પછી, હું સાંભળતો. મને બેસતું નથી. એ વાત મને બેસતી નથી. આહાહા..!

ભગવાન સર્વજ્ઞનો નિર્ણય જેને છે એની દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર છે. અને દ્રવ્ય ઉપર હોવાથી ભગવાને એના ભવ જોયા નથી. એના ભવનો અભાવ ભગવાને જોયો છે. આહાહા..! એ વાત અહીંયાં કહે છે. કેવળજ્ઞાન... કેવળજ્ઞાન... કેવળજ્ઞાન.. કહે છે કે એક સમયમાં સ્વ અને પરને પૂર્ણ જાણે. આહાહા..! પોતાની પર્યાય પણ ભવિષ્યમાં કેવી થશે એને જાણે. આહાહા..! અને ભવિષ્યની પર્યાય વર્તમાનમાં કરી શકે એવી કેવળીમાં પણ તાકાત નથી. આહાહા..! એની દૃષ્ટિ દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર હોવાથી (એને) ભવ છે નહિ. એકાદ-બે ભવ છે એ જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. એકાદ-બે ભવ છે તો એ જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે. એવો કેવળજ્ઞાનનો પ્રત્યક્ષ નિર્ણય કરતાં એનું ફળ આ છે. 'હસમુખભાઈ'! આ જાણે કે કેવળજ્ઞાન એટલે શું, ણમો અરિહંતાણં... ણમો અરિહંતાણં.. ણમો અરિહંતાણં... આહાહા..! ણમો અરિહંતાણં કોણ છે? આહાહા..! એ અહીં કહે છે. **'સ્વ-પર એવાં સમસ્ત ચેતન-અચેતન પદાર્થોને સમ્યક્ પ્રકારે (બરાબર) જાણે છે.'**

ગાથા-૧૬૮

पुव्वुत्तसयलदव्वं णाणागुणपज्जएण संजुत्तं।
जो ण य पेच्छइ सम्मं परोक्खदिट्ठी हवे तस्स।।१६८।।

पूर्वोक्तसकलद्रव्यं नानागुणपर्यायेण संयुक्तम्।
यो न च पश्यति सम्यक् परोक्षदृष्टिर्भवेत्तस्य।।१६८।।

अत्र केवलदष्टेरभावात् सकलज्ञत्वं न समस्तीत्युक्तम्।

पूर्वसुत्रोपात्तमूर्तादिद्रव्यं समस्तगुणपर्यायात्मकं, मूर्तस्य मूर्तगुणाः, अचेतनस्याचेतनगुणाः, अमूर्तस्यामूर्तगुणाः, चेतनस्य चेतनगुणाः, षड्ढानिवृद्धिरूपाः सूक्ष्माः परमागमप्रामाण्यादभ्युपगम्याः अर्थपर्यायाः षण्णां द्रव्याणां साधारणाः, नरनारकादिव्यंजनपर्याया जीवानां पंचसंसारप्रपंचानां, पुद्गलानां स्थूलस्थूलादिस्कन्धपर्यायाः, चतुर्णां धर्मादीनां शुद्धपर्यायाश्चेति, एभिः संयुक्तं तद्द्रव्यजालं यः खलु न पश्यति, तस्य संसारिणामिव परोक्षदृष्टिरिति।

વિધવિધ ગુણો ને પર્યયો સંયુક્ત દ્રવ્ય સમસ્તને,
દેખે ન જે સમ્યક્ પ્રકાર, પરોક્ષ દૃષ્ટિ તેહને. ૧૬૮.

અન્વયાર્થ :– [नानागुणपर्यायेण संयुक्तम्] વિધવિધ ગુણો અને પર્યાયોથી સંયુક્ત [पूर्वोक्तसकलद्रव्यं] પૂર્વોક્ત સમસ્ત દ્રવ્યોને [यः] જે [सम्यक्] સમ્યક્ પ્રકારે (બરાબર) [न च पश्यति] દેખતો નથી, [तस्य] તેને [परोक्षदृष्टिः भवेत्] પરોક્ષ દર્શન છે.

ટીકા :– અહીં, કેવળદર્શનના અભાવે (અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ દર્શનના અભાવમાં) સર્વજ્ઞપણું હોતું નથી એમ કહ્યું છે.

સમસ્ત ગુણો અને પર્યાયોથી સંયુક્ત પૂર્વસૂત્રોક્ત (૧૬૭મી ગાથામાં કહેલાં) મૂર્તાદિ દ્રવ્યોને જે દેખતો નથી;—અર્થાત્ મૂર્ત દ્રવ્યના મૂર્ત ગુણો હોય છે, અચેતનના અચેતન ગુણો હોય છે, અમૂર્તના અમૂર્ત ગુણો હોય છે, ચેતનના ચેતન ગુણો હોય છે; ષટ્ (છ પ્રકારની) હાનિવૃદ્ધિરૂપ, સૂક્ષ્મ, પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવાયોગ્ય અર્થપર્યાયો છ દ્રવ્યોને સાધારણ છે, નરનારકાદિ વ્યંજનપર્યાયો પાંચ પ્રકારના *સંસારપ્રપંચવાળા જીવોને હોય છે, પુદ્ગલોને સ્થૂલ-સ્થૂલ વગેરે સ્કંધપર્યાયો હોય છે અને ધર્માદિ ચાર દ્રવ્યોને શુદ્ધ પર્યાયો હોય છે; આ ગુણપર્યાયોથી સંયુક્ત એવા તે દ્રવ્યસમૂહને જે ખરેખર દેખતો નથી;—તેને (ભલે તે સર્વજ્ઞપણાના અભિમાનથી દગ્ધ હોય તોપણ) સંસારીઓની માફક પરોક્ષ દૃષ્ટિ છે.

ગાથા–૧૬૮ ઉપર પ્રવચન

૧૬૮.

पुव्वुत्तसयलदव्वं णाणागुणपज्झएण संजुत्तं।
जो ण य पेच्छइ सम्मं परोक्खदिट्ठी हवे तस्स।।१६८।।

* સંસારપ્રપંચ = સંસારવિસ્તાર. (સંસારવિસ્તાર દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ અને ભાવ—એવા પાંચ પરાવર્તનરૂપ છે.)

વિધવિધ ગુણો ને પર્યયો સંયુક્ત દ્રવ્ય સમસ્તને,
દેખે ન જે સમ્યક્ પ્રકાર, પરોક્ષ દષ્ટિ તેહને. ૧૬૮.

'ટીકા :– અહીં, કેવળદર્શનના અભાવે...' પૂર્ણ દેખવાના અભાવે, પૂર્ણ પ્રત્યક્ષદર્શનના અભાવે. આહાહા..! ત્રણકાળ ત્રણલોક પૂર્ણ એક સમયમાં દેખે એના અભાવમાં. એ જો ન હોય તો એના અભાવમાં **'(અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ દર્શનના અભાવમાં) સર્વજ્ઞપણું હોતું નથી...'** આહાહા..! ત્રણકાળ ત્રણલોક દેખે એ નથી હોતું. હજી પણ શંકા કરે છે. ક્રમબદ્ધની વાત આવી ને? ક્રમબદ્ધની વાતમાં લોકોને શંકા પડે છે. ક્રમબદ્ધ છે તો ફેરફાર કરી શકે નહિ. કેવળજ્ઞાનમાં પણ શંકા પડે છે. કેવળજ્ઞાને દીઠું એમાં ભવિષ્યકાળ કેવો હશે એ ન જાણે. ભૂતકાળ દેખે, વર્તમાન દેખે, ભવિષ્યમાં શું થશે એ નહિ. એવી શંકા કરે છે. કારણ કે એ કેવળજ્ઞાનનો નિર્ણય કરવા જાય તો ક્રમબદ્ધપર્યાય સિદ્ધ થઈ જાય.

દરેક દ્રવ્યની જે સમયે જે પર્યાય થવાની છે તે થશે. બીજે સમયે બીજે નંબરવાર. નંબરવાર. સ્ટેશનમાં ટિકિટ આપે છે ને? ૨૫-૫૦ માણસો આમ નંબરવાર ઊભા હોય ને? એક પછી એક ટિકિટ આપે છે ને? અહીં નંબરવાર પર્યાય પ્રગટે છે. આહાહા..! સર્વ પર્યાયને જાણી. એ જાણનાર કેવળજ્ઞાન. એ કેવળજ્ઞાનને જેણે જાણ્યું એને કેવળજ્ઞાન થયા વિના રહેશે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? વાત સાધારણ છે પણ અંદર રહસ્ય ઘણું છે.

કેવળજ્ઞાન એક સમયની પર્યાય, એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં, એક સેકન્ડના અસંખ્ય સમય, એના અસંખ્યમાં ભાગ, એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોકને પ્રત્યક્ષ દેખે. આહાહા..! એની પ્રતીતિ, વિશ્વાસમાં આખું દ્રવ્ય આવી જાય છે. શું કીધું? એની પ્રતીતિમાં આખું દ્રવ્ય આવી જાય છે. તો દ્રવ્યની પ્રતીતિ થઈ તેને ભવ રહેતા નથી. આહાહા..! કોઈપણ વિચાર વિના માનવું (એ તો) બીજો કોઈ આવે તો ફેરવી નાખે. યથાર્થ પરીક્ષા કરીને માન્યું હોય તો ત્યાં પાકું થઈને રહે. એ અહીં કહે છે.

'અહીં, કેવળદર્શનના અભાવે (અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ દર્શનના અભાવમાં) સર્વજ્ઞપણું હોતું નથી એમ કહ્યું છે.' 'સમસ્ત ગુણો અને પર્યાયોથી સંયુક્ત પૂર્વસૂત્રોક્ત (૧૬૭મી ગાથામાં કહેલાં) મૂર્તાદિ દ્રવ્યોને જે દેખતો નથી;—' મૂર્ત અને અમૂર્ત, દ્રવ્ય અને પર્યાય. આદિમાં. મૂર્ત દ્રવ્ય અને એની પર્યાય, જે સમયે થવાની તે અને અમૂર્તમાં પણ જે સમયે થવાની છે તે. **'મૂર્તાદિ...'** છે ને? આદિમાં દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય બધું આવી ગયું. આહાહા..! આવો ઉપદેશ છે. આમાં શું કરવું? કરવું આ. પ્રભુ! કરવું છે એ. પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશનું પૂર, પૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશના નૂરનું પૂર પરિપૂર્ણ પરમાત્મા તું, એમ સન્મુખ થઈને અનુભવ અને પ્રતીત કરવી એ કરવાનું છે. આહાહા..! બાકી અહીં કાંઈ ક્રિયા કરવી એવું કાંઈ નથી. આહાહા..!

'સમસ્ત ગુણો અને પર્યાયો...' જુઓ! બધી પર્યાય આવી ને? ભૂત-ભવિષ્ય. ત્રણકાળના

દ્રવ્યની, ત્રણકાળની જે પર્યાય, એના **'સંયુક્ત પૂર્વસૂત્રોક્ત (૧૬૭મી ગાથામાં કહેલાં) મૂર્તાદિ દ્રવ્યોને જે દેખતો નથી;...'** એની પર્યાયને ન દેખે, દ્રવ્યને ન દેખે. આહાહા..! કોઈપણ અનંતકાળ પછીની પર્યાયને વર્તમાનમાં ન દેખે... આહાહા..! અનંતકાળ પછી પર્યાય થશે એ વર્તમાનમાં જો ન દેખે તો એ સર્વજ્ઞ નહિ. આહાહા..! વાત સાદિ ભાષા છે. મર્મ ઘણા ઊંડા છે. આહાહા..!

જે જ્ઞાન ભવિષ્યની અનંતી.. અનંતી... અનંતી... પર્યાય નથી (થઈ) એ છે એમ ન જાણે, ન માને એને કેવળજ્ઞાનની શ્રદ્ધા નથી, એને દ્રવ્યની શ્રદ્ધા નથી. એની દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિ નથી. એની દૃષ્ટિ પર્યાય ઉપર, કલંક ઉપર છે. આહાહા..! વાત સાદી છે. પૂર્ણ સ્વરૂપ.. આ પરમાણુ તો જડ, માટી ધૂળ છે. કર્મ અંદર છે એ માટી ધૂળ છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ એ પણ અજીવ-જડ છે. એ સિવાય પ્રભુ ચૈતન્ય છે. એ પરિપૂર્ણ પ્રત્યક્ષ થવા લાયક છે. ત્રણકાળ ત્રણલોકની પર્યાય સહિત દ્રવ્ય જાણવા લાયક છે, જાણવાની શક્તિ રાખે છે એમ જો ન માને... આહાહા..!

'અર્થાત્ મૂર્ત દ્રવ્યના મૂર્ત ગુણો હોય છે, અચેતનના અચેતનગુણો હોય છે, અમૂર્તના અમૂર્ત ગુણો હોય છે, ચેતનના ચેતન ગુણો હોય છે; ષટ્ (છ પ્રકારની) હાનિવૃદ્ધિરૂપ, સૂક્ષ્મ, પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવાયોગ્ય અર્થપર્યાયો...' આહાહા..! છએ દ્રવ્યમાં એક સમયની પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ થાય છે. આહાહા..! અગમ્ય-ગમ્ય વાત છે. કેવળજ્ઞાન ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણે એમાં કમી નથી થતી. પણ પર્યાયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ થાય છે. આહાહા..! અહીંયાં પરમાત્મા જગતનું અસ્તિત્વ, કેટલા જોરવાળું અસ્તિત્વ છે, સત્તા કેટલી જોરવાળી છે એની વાત કરે છે. એ સત્તાનો સ્વીકાર કરે અને જન્મ-મરણ રહે એમ બિલકુલ બને નહિ. આહાહા..! એના જન્મ-મરણનો અંત આવી જાય. એ સત્તાનો સ્વીકાર કરે ત્યાં. આહાહા..!

પૂર્ણ સ્વરૂપ **'દ્રવ્યોને સાધારણ...'** જુઓ! (સ્વીકાર કરવાવાળો) **'અમૂર્તના અમૂર્ત ગુણો હોય છે, ચેતનના ચેતન ગુણો હોય છે; ષટ્ (છ પ્રકારની) હાનિવૃદ્ધિરૂપ, સૂક્ષ્મ, પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવાયોગ્ય...'** પરમાગમથી સ્વીકારવા યોગ્ય. સૂક્ષ્મ ષટ્ગુણવૃદ્ધિની પર્યાય. એક તો એક સમયની પર્યાય છે. એક સમયની પર્યાયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ. આહાહા..! ગજબ વાત છે. ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિનો અર્થ અનંતગુણ વૃદ્ધિ અને અનંતગુણ હાનિ થાય છે. કેવળજ્ઞાન મટીને મનઃપર્યયજ્ઞાન થઈ જાય છે એમ નહિ. અને વૃદ્ધિ થાય છે તો કેવળજ્ઞાનથી વૃદ્ધિ થઈને બીજી શક્તિ વધે છે એમ નહિ. એવું પરમાગમ એમ લીધું. **'પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવાયોગ્ય...'** તારા તર્ક અને યુક્તિ કામ નહિ આવે. આહાહા..!

'પરમાગમના પ્રમાણથી (એ સૂક્ષ્મ) સ્વીકારવાયોગ્ય અર્થપર્યાયો છ દ્રવ્યોને સાધારણ છે,...' છએ દ્રવ્યમાં એ પર્યાય છે. આહાહા..! આ છે, બધું છે પણ છે એનું કારણ શું?

આ બધું છે એની સત્તાનો સ્વીકાર શું છે? એની અંદર મહિમા છે. એ બધું છે. એક સમયની પર્યાયમાં પણ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ... આહાહા..! એ પરમાગમથી પ્રમાણ છે. પરમગામથી પ્રમાણ કરવા લાયક છે. તું તર્ક કરવા જઈશ તો તર્ક કામ નહિ કરે. કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ (થાય છે). આહાહા..! અનંતગુણ વૃદ્ધિ અને અનંતગુણ હાનિ. અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ અને અસંખ્યગુણ હાનિ. સંખ્યગુણ વૃદ્ધિ અને સંખ્યગુણ હાનિ. એક સમયમાં. એક સમયમાં અનંતગુણવૃદ્ધિ અને બીજે સમયે અનંતગુણહાનિ એમ નહિ. આહાહા..! બહુ ઝીણું!

એક જ સમયમાં એક જ પર્યાયમાં, એક જ સમયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ થાય છે. ત્યાં તર્ક કામ ન કરે. ત્યાં યુક્તિ કામ ન કરે અને એટલું બાકી ન રહે તો કેવળજ્ઞાને શું જાણ્યું? આહાહા..! કેવળજ્ઞાનમાં એ જણાય છે. તેથી કહ્યું ને? **'પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવાયોગ્ય અર્થપર્યાયો છ દ્રવ્યોને સાધારણ છે,...'** છએ દ્રવ્યમાં એ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ છે. બહુ ઝીણું, બાપા! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– બેયમાં હાનિ ને ઉત્પાદમાં વૃદ્ધિ એમ?

ઉત્તર :– ઉત્પાદ-વ્યય, ઉત્પાદ-વ્યય થાય છે. ઉત્પાદ-વ્યયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ કોઈ સૂક્ષ્મ પરમાગમથી પ્રમાણ કરવા લાયક છે. આહાહા..! તર્કથી એ વાત ન બેસે. કેવળજ્ઞાનમાં અનંતગુણી વૃદ્ધિ અને અનંતગુણી હાનિ. અને તે પણ એક સમયમાં બેય. હાનિ-વદ્ધિ એક સમયમાં બેય. હાનિવૃદ્ધિમાં કેવળજ્ઞાન હીણું હોય જ્યાં ત્રણકાળ ત્રણલોક દેખે અને ઓછું થઈ જાય અને વૃદ્ધિ થતા વૃદ્ધિ થઈ જાય એમ છે નહિ. આહાહા..! ઝીણું આવ્યું બહુ.

'પરમાગમના પ્રમાણથી...' પરમાગમના પ્રમાણથી, અહીં તો એમ કહ્યું. ભગવાનની જે વાણી આવી, એમાં જે પરમાગમની રચના થઈ એ પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવા યોગ્ય અર્થપર્યાય છએ દ્રવ્યોને સાધારણ છે. છએ દ્રવ્યમાં એ હોય છે. આહાહા..! થોડું સૂક્ષ્મ છે. પર્યાય, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય ત્રણકાળ ત્રણલોકને દેખે એમાં વધઘટ નથી થતી. પણ કોઈ સૂક્ષ્મ પરમાગમથી કેવળજ્ઞાનને જોયું... આહાહા..! કે કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ એક સમયમાં અનંતગુણ વૃદ્ધિ, અનંતગુણ હાનિ એક સમયમાં થાય છે. છતાં કેવળજ્ઞાન તો એવું ને એવું પ્રત્યક્ષ ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણે છે. આહાહા..! આકરું છે. હજી સ્થુળ વાતમાં પણ વિચાર ચાલે નહિ અને આ ષટ્દ્રવ્યમાં સાધારણ. છએ દ્રવ્યમાં સાધારણ એ અર્થપર્યાય છે. જે સમયમાં દરેક પર્યાયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ એક પર્યાયમાં નહિ પણ દરેકમાં (થાય છે). આહાહા..! અનંતગુણની જે અનંત પર્યાય છે એ એક એક પર્યાયમાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ પરમાગમથી પ્રમાણ કરવાયોગ્ય છે. છે કે નહિ? આહાહા..! એને અહીં સુધી જાવું... આહાહા..!

એની તાકાત, પર્યાયની તાકાત. પૂર્ણ થઈ એ પર્યાયમાં પણ ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ થાય છે એ પરમાગમથી પ્રમાણ કરવાયોગ્ય છે. તર્કથી, યુક્તિથી નહિ બેસી શકે. આહાહા..!

એ પણ જો જણાય તો કેવળજ્ઞાનમાં શું જાણવાનું રહ્યું? આહાહા..! કેવળજ્ઞાન અદ્‌ભુત..! ષટ્‌દ્રવ્યમાં ષટ્ દ્રવ્ય અનંત. અનંત ગુણની અનંતી પર્યાય, એક એક પર્યાયમાં ષટ્‌ગુણહાનિવૃદ્ધિ... આહાહા..! એ આગમ પ્રમાણથી માનવા લાયક છે. આહાહા..!

પહેલા આસ્થા થઈ છે તેને આ કહે છે. આત્માના દ્રવ્યની આસ્થા થઈ છે, ગુણની થઈ છે, પર્યાયની થઈ છે. એ પર્યાયમાં પણ એક સમયમાં કેવળપર્યાય એટલી ને એટલી રહે અને જાણવું-દેખવું ત્રણકાળ ત્રણલોકનું (થાય) એમાં ઘટવધ નહિ. પણ અંદરમાં કોઈ ઘટવધ થાય... આહાહા..! એ એક સમયમાં છએ પ્રકાર. અનંતગુણવૃદ્ધિ, અનંતગુણહાનિ, અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ, અસંખ્યગુણ હાનિ, સંખ્યગુણ વૃદ્ધિ, સંખ્યગુણ હાનિ. છ પ્રકાર એક સમયમાં કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય એક એક પર્યાયમાં ષટ્‌ગુણહાનિવૃદ્ધિ ભગવાન દેખે. આહાહા..! પરમાગમથી માનવા લાયક છે. આહાહા..! આચાર્યોને એમ કહેવું પડ્યું. આવ્યું ને?

‘પરમાગમના પ્રમાણથી સ્વીકારવાયોગ્ય અર્થપર્યાયો છ દ્રવ્યોને સાધારણ છે,...’ છએ દ્રવ્યમાં છે. આહાહા..! એક પરમાણુમાં પણ અનંત ગુણ, એની અનંત ગુણની અનંતી પર્યાય, એની એક પર્યાયમાં ષટ્‌ગુણહાનિવૃદ્ધિ. એવી અનંતી પર્યાયમાં ષટ્‌ગુણહાનિવૃદ્ધિ. તર્ક કરશે તો નહિ બેસે. આહાહા..! સર્વજ્ઞ ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ પરમાત્માએ જ્ઞાનમાં જે જોયું કે અંદર આવું હોય છે, એ છદ્મસ્થના ખ્યાલમાં ન આવે તેથી વસ્તુ બદલાય ન જાય. આહાહા..! ષટ્‌ગુણહાનિવૃદ્ધિ એ છએ દ્રવ્યમાં સાધારણ છે. વિશેષ પછી કહેશે...

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)